

Keywords: cybersecurity; professional training; Snort; Suricata; AI-IDS; intrusion detection systems; machine learning; practice-oriented learning.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Lesin, V., Vilihura, V., & Svatovskyi, I., 2023. Zabezpechennia bezpeky u rozpodilenykh informatsiinykh systemakh: osnovni aspekty [Security in distributed information systems: key aspects]. *Radiotekhnika*, 3(214), 32–64.
2. Korobeinikova, T.I., Zhuravel, I.M., Bodak, A.O., & Borodenko, D.V., 2024. Kontsepsiia nulovoi doviry: suchasni metody zabezpechennia kiberbezpeky v korporatyvnykh merezhakh [The zero-trust concept: modern methods of ensuring cybersecurity in corporate networks]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti*, 30, 67-77.
3. Opanovych, M., 2024. Analiz kiberatak ta diialnosti APT hrup v Ukraini [Analysis of cyberattacks and the activities of APT groups in Ukraine]. *Kiberbezpeka: osvita, nauka, tekhnika*, 4(24), 172–184.
4. Shkitov, A., 2024. Syntez typovykh alhorytmiv zakhystu informatsii v korporatyvnykh merezhakh [Synthesis of typical information protection algorithms in corporate networks]. *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*, 60, 129-135.
5. Pooja, S., & Chandrakala, C., 2024. Secure Reviewing and Data Sharing in Scientific Collaboration: Leveraging Blockchain and Zero Trust. *Architecture. IEEE Access*, 12, 92386–92399.

Дата першого подання статті до публікації: 03.03.2026

Дата прийняття статті до публікації після рецензування: 04.04.2026

Дата публікації: 29.05.2026

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2026-40-187-200>

УДК 37.011.3-051(377.36)+37.091.12:78.071.2+781.65

Лабунець Віктор Миколайович,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9154-0955>

gitaraclassic@gmail.com

Карташова Жанна Юріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7368-9249>

lab_ioanna@ukr.net

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІМПРОВІЗАЦІЙНИХ УМІНЬ СТУДЕНТА-ІНСТРУМЕНТАЛІСТА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз психолого-педагогічних особливостей розвитку імпровізаційних умінь студентів-інструменталістів у

процесі фахової музичної підготовки. Обґрунтовано актуальність проблеми в контексті сучасних трансформацій мистецької освіти, орієнтованої на компетентнісний, особистісно зорієнтований і творчо-діяльнісний підходи. Проаналізовано наукові погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо феномену музичної імпровізації, її ролі у професійному становленні музиканта-виконавця та педагогічному процесі. Розкрито психологічні механізми імпровізаційної діяльності, зокрема взаємодію музичного мислення, уяви, емоційно-чуттєвої сфери, інтуїції та виконавської свободи. Визначено педагогічні умови й методи формування імпровізаційних умінь у межах індивідуальних, колективних, міждисциплінарних і позааудиторних форм навчання. Акцентовано на інтеграції імпровізації з навичками добору музичного матеріалу за слухом як важливого чинника розвитку цілісної музично-творчої компетентності студента-інструменталіста. Зроблено висновок про доцільність системного й поетапного впровадження імпровізації в освітній процес закладів вищої мистецької освіти з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів.

Доведено, що формування навичок імпровізації та добору музичного матеріалу за слухом є взаємопов'язаним інтегративним процесом, що поєднує розвиток слухового сприймання, інтонаційно-образного мислення та виконавської моторики. Це сприяє підвищенню рівня музичної гнучкості, самостійності, інтерпретаційної свободи та готовності до різноманітних видів музично-виконавської діяльності.

Узагальнення наукових позицій і практичного досвіду свідчить, що імпровізація є універсальним інструментом розвитку музично-творчої компетентності студентів, а її системне впровадження у процес фахової підготовки забезпечує гармонійне поєднання технічного, інтелектуального та емоційно-образного розвитку майбутніх музикантів. Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням методик інтеграції імпровізації у міждисциплінарний освітній процес, врахуванням індивідуальних когнітивних стилів студентів та використанням сучасних цифрових технологій у навчанні.

Ключові слова: музична імпровізація; студент-інструменталіст; психолого-педагогічні умови; формування творчих умінь; музичне мислення; слуховий добір; фахова підготовка; педагогічні методи.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасні трансформації мистецької освіти, зумовлені орієнтацією на компетентнісний, особистісно зорієнтований та творчо-діяльнісний підходи, актуалізують потребу підготовки музиканта-виконавця, здатного не лише до репродуктивного відтворення музичного матеріалу, а й до творчого самовираження, зокрема через імпровізацію. У цьому контексті імпровізаційні уміння студента-інструменталіста постають важливим показником його професійної зрілості, музичного мислення та виконавської свободи.

Водночас практика фахової підготовки у закладах вищої мистецької освіти засвідчує наявність суперечності між об'єктивною потребою розвитку імпровізаційних умінь майбутніх інструменталістів і недостатньою реалізацією психолого-педагогічного потенціалу освітнього процесу для цілеспрямованого формування зазначених умінь. Переважання традиційно-репродуктивних методів навчання, фрагментарне використання імпровізаційних завдань, а також недооцінка індивідуально-психологічних особливостей студентів (рівня музичного мислення, креативності, емоційно-вольової сфери, мотивації) істотно обмежують можливості їх творчого розвитку.

Крім того, у наукових дослідженнях проблема імпровізації здебільшого розглядається з позицій виконавської майстерності або музично-теоретичної підготовки, тоді як психолого-педагогічні особливості розвитку імпровізаційних умінь студента-інструменталіста в процесі фахової підготовки залишаються недостатньо систематизованими й методично обґрунтованими. Це зумовлює необхідність комплексного осмислення психологічних механізмів і педагогічних умов розвитку імпровізаційних умінь як важливого складника професійного становлення майбутнього музиканта-виконавця.

У сучасних освітніх програмах з інструментально-виконавського мистецтва питання імпровізації висвітлюються недостатньо, що зумовлює потребу в їх ґрунтовному науково-методичному осмисленні. Це актуалізує необхідність дослідження шляхів інтеграції імпровізації в освітній процес, розроблення ефективних методик її викладання, а також аналізу можливих переваг і труднощів, що супроводжують її впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку музично-педагогічної науки наявний значний обсяг досліджень, присвячених різним аспектам інструментально-виконавського мистецтва, а також загальним психолого-педагогічним засадам професійної підготовки музикантів. Урахування зазначених положень є важливим підґрунтям для розроблення навчально-методичних курсів, орієнтованих на формування та розвиток імпровізаційних умінь. Імпровізація розглядається науковцями як самостійний художньо-творчий феномен і водночас як ефективний засіб розв'язання актуальних завдань сучасного мистецтва. Зазначена проблематика висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників та мистецтвознавців, зокрема О. Гірсона, О. Безплова, В. Грека, І. Денисюка, Н. Корисько, О. Кравчук, О. Олексюк, О. Павленка, Г. Падалки, О. Хижка, Л. Хоцянівської, О. Шабаліної. Окремі аспекти порушеної проблематики ґрунтовно висвітлено у наукових дослідженнях вітчизняних учених і педагогів-практиків. Зокрема, питання імпровізації в сучасному духовому виконавстві розглядаються у працях В. Апатського, де акцентовано увагу на художньо-виконавських особливостях імпровізаційного мислення духовиків. Основи імпровізаційної техніки саксофоніста, специфіку формування відповідних виконавських умінь та прийомів детально проаналізовано в дослідженнях Ю. Василевича. Значну увагу проблемі фортепіанної імпровізації в системі професійної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей приділено у працях І. Болдирєвої, де імпровізація розглядається як важливий компонент розвитку музичного мислення та виконавської самостійності майбутніх

фахівців. Імпровізацію як художню основу жанру музики для інструмента соло ґрунтовно осмислено у наукових розвідках В. Громченка, в яких простежується її роль у формуванні індивідуального стилю виконавця. Питання розвитку творчої фантазії джазового музиканта засобами імпровізації розкрито в роботах О. Колосовської, де наголошується на взаємозв'язку імпровізаційної діяльності та художнього самовираження виконавця. Проблеми розвитку імпровізаційних умінь у майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки знайшли відображення в працях Ю. Грицуна, Т. Дорошенко, С. Золкіна, Б. Коцюрби, С. Олійника, І. Полубоярини, К. П'явки, В. Сологуба та інших науковців, у яких окреслено педагогічні умови, методи й прийоми формування імпровізаційних навичок, а також підкреслено значущість імпровізації як складника професійної компетентності сучасного вчителя музичного мистецтва.

Узагальнений аналіз спеціалізованих наукових праць дозволяє констатувати, що формування імпровізаційних умінь музикантів постає як складний, багатокомпонентний процес, у межах якого взаємодіють технічно-виконавський, творчо-креативний та емоційно-образний аспекти. Ефективність імпровізаційної діяльності зумовлюється синтезом інструментально-виконавської підготовки, розвиненого творчого мислення, музичної уяви, слухового досвіду та емоційної чутливості.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: виявити та проаналізувати психолого-педагогічні особливості розвитку імпровізаційних умінь у студентів-інструменталістів у процесі фахової музичної підготовки, а також визначити ефективні педагогічні підходи та методи формування цих умінь.

Завдання статті:

- дослідити психологічні та педагогічні чинники, що впливають на розвиток імпровізаційних умінь у студентів-інструменталістів.
- проаналізувати наукові джерела щодо методів навчання імпровізації та розвитку музичної креативності.
- визначити специфіку формування імпровізаційних навичок в процесі фахової підготовки.
- розглянути взаємозв'язок між технічно-виконавськими, творчо-креативними та емоційно-образними аспектами музичної імпровізації.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Імпровізація з давніх часів посідає важливе місце в музичному мистецтві. У періоди Середньовіччя та Відродження виконавці широко застосовували спонтанне орнаментування мелодій, створюючи прикраси без попередньої фіксації. У добу бароко імпровізація розглядалася як показник високого рівня професійної майстерності музиканта. Органісти, клавесиністи та скрипалі володіли навичками імпровізаційного

музикування відповідно до усталених стилістичних канонів свого часу. Яскравим прикладом є творчість Й. С. Баха, який відзначався здатністю до миттєвого конструювання складних поліфонічних форм у процесі виконання. Вагоме значення імпровізація мала й у створенні каденцій у концертних жанрах, де виконавець на основі тематичного матеріалу твору формував віртуозні розділи [2, с. 18].

Етимологічно термін «імпровізація» походить від латинського *improvisus*, а також відповідних слів у французькій (*improvisation*) та італійській (*improvvisazione*) мовах і трактується як «непередбачений». У науковому вжитку це поняття використовується для позначення художнього твору (музичного, поетичного, сценічного тощо), що створюється безпосередньо в процесі виконання, без попередньої підготовки.

Імпровізація в сучасному музичному мистецтві виходить за межі джазової традиції та набуває поширення в авангардних напрямках, електронній музиці, етнічних практиках і різноманітних експериментальних формах, зокрема у взаємодії з театром, перформансом та інсталяцією. Сучасні імпровізатори орієнтуються на пошук нових звукових фактур, нестандартних тембрових поєднань і способів комунікації з простором та слухачською аудиторією. Для такої музики характерна відкрита форма, що зумовлює унікальність кожного виконання та його тісний зв'язок із конкретними умовами часу й місця звучання [5, с. 117].

Імпровізація виступає значущим засобом самопізнання музиканта-інструменталіста, оскільки реалізується як внутрішній творчий діалог, у межах якого емоційні стани, художні ідеї та неусвідомлені імпульси безпосередньо трансформуються у звукову форму. Імпровізаційне музикування часто має характер спонтанного «потoku свідомості», що здійснюється без попереднього раціонального проектування, однак за умов високого рівня концентрації та емоційно-чуттєвої залученості. Воно може проявлятися як у формі індивідуальної, медитативної виконавської діяльності, так і у складних видах колективної взаємодії, де кожен учасник здійснює активне слухове співпереживання та миттєве реагування на найтонші виконавські нюанси партнерів.

Отже, музична імпровізація постає як складне, багатовимірне та універсальне явище, притаманне різним історичним епохам, стилістичним напрямкам і культурним традиціям. Вона надає виконавцеві широкі можливості для творчого пошуку, художнього експериментування та самовираження, ґрунтуючись на безпосередності моменту, внутрішньому переживанні й тонкому відчутті звучання, що народжується поза межами зафіксованого нотного тексту.

А. Шевченко підкреслює провідну педагогічну роль імпровізації в системі музичної освіти студентів, адже вона спрямована на формування цілісної, творчо активної та мислячої музичної особистості. Імпровізація не обмежується лише розширенням технічно-виконавських і художніх можливостей музиканта, а й стимулює внутрішні психофізіологічні процеси, пов'язані з розвитком музичного мислення, уяви, емоційної виразності та інтуїтивного сприйняття [14, с. 131].

У художній сфері імпровізація та її різновиди, зокрема експромт, набули значного поширення як невід'ємна складова професійної творчої діяльності. У будь-якому виді мистецтва вона слугує засобом поглибленого емоційного й образно-виразного втілення авторського задуму. Імпровізаційний процес здійснюється виконавцем переважно інтуїтивно та відкриває можливості для прояву індивідуального, унікального бачення жанрових особливостей. Характерною рисою імпровізації є здатність чутливо відобразити настрої конкретного моменту, що зумовлює її спонтанність і непередбачуваність та відрізняє від композиції як цілеспрямованого процесу створення завершеної, структурно впорядкованої форми.

Оскільки імпровізація активно розвиває творчий потенціал і музичне мислення виконавця, вона посідає важливе місце в системі музичної освіти. Саме через спонтанність і неповторність кожного моменту музикування вона дає змогу яскраво виявити індивідуальність музиканта, тому імпровізація постає як найбільш вимоглива форма реалізації творчої фантазії.

Педагогічний досвід навчання імпровізації узагальнено в програмі «Імпровізація на фортепіано», розробленій харківським піаністом і педагогом Г. Л. Гельфгатом. Універсальність її методичних підходів зумовлює можливість застосування програми в інструментальній і вокальній підготовці, у неформальних музичних практиках, а також у системі вищої мистецької освіти. Ключовим принципом освітнього процесу, за концепцією автора, є музикування як форма спільної творчої діяльності педагога й учнів у процесі імпровізації [4].

На переконання І. Гайденка, імпровізація принципово відрізняється від композиції, оскільки становить інший тип музичної діяльності, що передбачає специфічні форми навчання та особливі засоби опрацювання музичного матеріалу. Якщо у школі композиції учень опановує майстерність шляхом наслідування усталених зразків і форм, а згодом усвідомлено відмовляється від «чужого» досвіду, формуючи індивідуальний стиль, то музична імпровізація розвивається за іншим принципом. У ній наявний матеріал переосмислюється творчо й особистісно: зокрема у фольклорній традиції обдаровані виконавці оновлюють давні пісні, адаптуючи їх до сучасних естетичних уявлень і художніх запитів [3].

Згідно з трактуванням Н. Мозгальнової, інструментально-виконавська підготовка музиканта постає як цілісний процес становлення професійно зрілої та внутрішньо врівноваженої особистості, яка володіє ефективними прийомами роботи з інструментом, глибоко осмислює нотний текст і здатна до самостійного творчого моделювання інтерпретації, синтезуючи різні виконавські традиції [10].

Отже, імпровізація виступає не тільки формою музичного самовираження, а й ефективним педагогічним засобом, що створює широкі можливості для всебічного розвитку музиканта на різних етапах його професійного становлення. Її інтеграція в освітній процес сприяє формуванню базових компетентностей, які поєднують технічний, інтелектуально-пізнавальний, емоційно-образний та творчо-креативний виміри музичної діяльності.

На відміну від традиційної академічної підготовки, що переважно орієнтована на репродуктивне відтворення нотного матеріалу, імпровізація сприяє активізації творчого потенціалу студента. У процесі імпровізаційної діяльності він постає не лише як виконавець, а й як безпосередній творець музичного висловлювання, що стимулює глибше осмислення музичної форми, гармонічної мови, ритмічної організації, тембрових та стильових характеристик. Такий підхід забезпечує більш усвідомлене розуміння логіки побудови музичного твору, закономірностей його розвитку та емоційно-образного змісту [8].

З урахуванням специфіки фортепіанної підготовки студентів музично-педагогічного профілю І. Денисюк окреслила основні принципи формування імпровізаційних умінь, серед яких: гармонійне поєднання музичних здібностей і виконавської свободи, художньо-виконавська поліверсійність, а також моделювання виконавсько-слухових еталонів. Дослідниця також визначила й обґрунтувала педагогічні умови, що забезпечують результативність формування навичок імпровізації у майбутніх учителів музики в процесі інструментально-виконавської підготовки, а саме: стимулювання розвитку мотиваційної сфери студентів, розширення спектра використання імпровізаційних прийомів у музичному навчанні, активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі інструментально-виконавської підготовки [7].

Узагальнення наукових позицій свідчить, що імпровізація є важливим і універсальним компонентом сучасного музичного мистецтва та освіти. Вона постає як особливий тип музикування, що ґрунтується на спонтанності, відкритості форми та живій взаємодії виконавця з музичним матеріалом, партнерами й слухацьким середовищем. У педагогічному вимірі імпровізація розглядається як ефективний засіб розвитку творчого мислення, музичної інтуїції, емоційної чутливості та здатності до самостійної інтерпретації. Науковці наголошують, що включення імпровізації в процес фахової підготовки студентів-інструменталістів сприяє формуванню цілісної музичної особистості, активізує психофізіологічні механізми творчості, розвиває навички слухання, ансамблевої взаємодії та рефлексії. Таким чином, імпровізація постає не лише як художній феномен, а як педагогічно доцільний інструмент, що забезпечує інтеграцію технічної, інтелектуальної та емоційно-образної складових професійної підготовки музиканта.

Формування навичок імпровізації студента-інструменталіста в процесі фахової підготовки є цілеспрямованим і поетапним процесом, що передбачає використання різноманітних організаційних форм навчальної діяльності. Їх поєднання забезпечує системність розвитку імпровізаційних умінь, інтеграцію теоретичних знань і практичного виконавського досвіду, а також активізацію творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Важливе місце у зазначеному процесі посідають аудиторні форми навчання, зокрема індивідуальні заняття зі спеціального інструмента, практичні та семінарські заняття. У межах цих форм імпровізація реалізується шляхом варіативного опрацювання музичного матеріалу, створення власних мелодичних і ритмічних моделей, імпровізаційних відхилень від нотного тексту, а також виконання вправ на основі заданих ладо-гармонічних структур.

Ефективними у формуванні імпровізаційних навичок є і колективні форми музичної діяльності – ансамблеве, камерне та оркестрове музикування. Вони сприяють розвитку музично-слухової уваги, швидкості реакції, навичок комунікації та узгодження власної виконавської ініціативи з художнім задумом колективу, що є необхідною умовою успішної імпровізаційної діяльності.

Слід підкреслити, що значний потенціал мають інтегровані міждисциплінарні форми навчання, у межах яких імпровізація поєднується з вивченням дисциплін музично-теоретичного циклу (гармонія, сольфеджіо, поліфонія, аналіз музичних форм). Така інтеграція забезпечує усвідомлене застосування теоретичних знань у практиці імпровізування, формує цілісне музичне мислення та сприяє розвитку інтонаційної та гармонічної гнучкості студентів.

Не менш важливими є позааудиторні форми роботи, що охоплюють самостійну творчу діяльність студентів, індивідуальні імпровізаційні завдання, слуховий аналіз зразків імпровізації різних стилів і напрямів, роботу з акомпанементом та фонограмами. Зазначені форми сприяють розвитку самостійності, здатності до самоконтролю та рефлексії у процесі імпровізаційної діяльності.

Особливе значення мають творчо-практичні форми, зокрема майстер-класи, імпровізаційні тренінги, творчі лабораторії, концертна практика. Вони створюють умови для набуття досвіду публічного імпровізування, формування сценічної свободи та впевненості у власних виконавських можливостях. Доповнюють систему формування імпровізаційних навичок інформаційно-цифрові форми навчання, що передбачають використання сучасних мультимедійних технологій, комп'ютерних програм і онлайн-ресурсів. Їх застосування розширює можливості індивідуалізації навчання, забезпечує варіативність завдань та сприяє підвищенню мотивації студентів до творчої імпровізаційної діяльності.

Формування навичок імпровізації та добору музичного матеріалу за слухом є доцільним складником фахової підготовки студентів-інструменталістів, оскільки ці вміння безпосередньо пов'язані з розвитком музичного мислення, внутрішнього слуху та творчої самореалізації майбутнього фахівця. Їх цілеспрямований розвиток сприяє подоланню репродуктивного характеру виконавського навчання й активізації творчої діяльності студентів.

Ефективність формування зазначених навичок виявляється у підвищенні рівня виконавської самостійності, розвитку інтонаційної чутливості, ладо-гармонічного та ритмічного чуття, а також у здатності студентів до усвідомленого оперування музичним матеріалом. Оволодіння імпровізаційними вміннями та навичками добору за слухом забезпечує гнучкість виконавського мислення, полегшує засвоєння нового репертуару та підвищує адаптивність у різних формах музичної діяльності.

Формування навичок імпровізації та навичок добору музичного матеріалу за слухом у студентів-інструменталістів перебуває у тісному функціонально-структурному взаємозв'язку, оскільки обидва види діяльності ґрунтуються на спільних психолого-педагогічних та музично-когнітивних механізмах. Насамперед це стосується розвитку музичного слуху, внутрішнього слухового уявлення, інтонаційного мислення, музичної пам'яті, ритмічного чуття та гармонічного відчуття.

Добір музики за слухом виступає важливим базовим підґрунтям для імпровізаційної діяльності, оскільки формує здатність студента до оперативного розпізнавання інтонаційно-мелодичних структур, гармонічних послідовностей, ладо-тональних зв'язків і метроритмічних моделей. У процесі такого добору активізується аналітико-синтетичне мислення, формується вміння швидко трансформувати слухові уявлення в моторно-виконавські дії, що є ключовою умовою спонтанної музичної творчості [9].

Водночас імпровізація як форма творчої самореалізації поглиблює й удосконалює навички добору за слухом, оскільки передбачає вільне оперування звуковими образами, інтонаційними моделями та гармонічними структурами без опори на нотний текст. У цьому контексті студент навчається не лише відтворювати почутий музичний матеріал, а й варіативно його переосмислювати, трансформувати, комбінувати та творчо модифікувати, що сприяє розвитку музичної гнучкості мислення та креативної автономії.

Таким чином, формування навичок добору за слухом і навичок імпровізації постає як єдиний інтегративний процес, у межах якого слухове сприймання, інтонаційно-образне мислення та виконавська моторика функціонують у взаємодоповнювальній єдності. Їхня синергія забезпечує цілісний розвиток музично-творчої компетентності студента-інструменталіста, підвищує рівень його професійної мобільності, інтерпретаційної свободи та готовності до різноманітних форм музично-виконавської діяльності.

Формування імпровізаційних навичок студента-інструменталіста в процесі індивідуальних занять з музичного інструмента передбачає використання комплексу взаємопов'язаних методів, спрямованих на розвиток слухового сприймання, музичного мислення, виконавської свободи та творчої ініціативи. Доцільно виокремити такі основні методи: *метод слухо-інтонаційного наслідування* (відтворення студентом почутих інтонаційних моделей, мотивів, фраз і гармонічних зворотів без нотного запису). Застосування цього методу сприяє розвитку музичного слуху, інтонаційної пам'яті та формуванню навичок добору за слухом як основи імпровізації; *метод варіаційного розвитку музичного матеріалу* (творча трансформація заданого мелодичного, ритмічного або гармонічного матеріалу шляхом його ритмічних, ладо-інтонаційних, тембрових і фактурних змін). Метод формує гнучкість музичного мислення та здатність до самостійного конструювання музичної форми; *метод імпровізації в заданих структурних межах* (виконання імпровізацій на основі чітко визначених параметрів (лад, тональність, метроритм, форма, гармонічна послідовність); *метод стилістичного моделювання* (імпровізація в межах певного музичного стилю або жанру); *метод проблемно-творчих завдань* (реалізується через постановку викладачем творчих завдань відкритого типу – створення вступу, каденції, завершення твору, імпровізаційного діалогу тощо); *метод рефлексії та самооцінювання* (аналіз студентом власної імпровізаційної діяльності, визначення труднощів і шляхів їх подолання). Метод забезпечує усвідомленість освітнього процесу та стійке закріплення матеріалу.

Імпровізаційна діяльність вимагає активного використання уяви, асоціативного мислення та здатності до комбінації музичних елементів у нові форми. Студенти повинні розвивати навички генерації нестандартних музичних ідей, вміти швидко реагувати на музичні зміни, а також сприймати помилки як ресурс для творчого пошуку. У процесі імпровізації важливим є вміння передавати емоційний зміст музичного твору. Емоційна чутливість сприяє формуванню глибокого інтерпретативного слуху та розвитку музичної інтуїції. Розвиток імпровізаційних умінь потребує здатності до самоконтролю: студенти повинні аналізувати власні музичні дії, оцінювати ефективність обраних рішень та коригувати помилки у процесі виконання.

Формування імпровізаційних навичок повинно відбуватися поступово: від елементарних ритмічних та мелодичних вправ до складних музичних конструкцій. На початковому етапі важливо забезпечити студенту орієнтири, які згодом стануть основою для творчого експерименту. Активний розвиток музичного слуху та здатності до точного відтворення музичних фраз без нот є фундаментом імпровізаційної діяльності. Використання тренувальних вправ на інтервали, ритм та гармонію сприяє формуванню аудіальної пам'яті та інтуїтивного музичного вибору.

Оскільки студенти відрізняються рівнем розвитку музичних та творчих здібностей, педагогічний супровід має будуватися з урахуванням їхніх індивідуальних характеристик – когнітивних стилів, темпераменту та музичних уподобань. Створення умов для самостійних творчих пошуків і експериментів сприяє формуванню ініціативності та музичної автономності. Водночас теоретична підготовка з гармонії, музичної форми й стилістики слугує основою для вдосконалення імпровізаційних умінь. Завдання педагога полягає в тому, щоб навчити студента ефективно інтегрувати ці знання в реальний виконавський процес, органічно поєднуючи аналітичне мислення з творчою діяльністю.

Психолого-педагогічні умови розвитку імпровізаційних умінь студента-інструменталіста у процесі фахової підготовки передбачають створення освітнього середовища, яке враховує індивідуальні особливості студентів – когнітивні стилі, музичні уподобання, рівень творчих здібностей та темперамент; забезпечує поетапне формування технічних, інтелектуальних і емоційно-виражальних навичок імпровізації; стимулює самостійні творчі пошуки й експерименти; застосовує диференційований підхід, інтерактивні методи навчання та педагогічний супровід, спрямований на розвиток музичної ініціативності, самостійності та здатності до художньо-виражального самовираження у процесі виконавської діяльності.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, музична імпровізація є універсальним і багатовимірним явищем, що поєднує технічно-виконавські, творчо-креативні та емоційно-образні аспекти діяльності студента-інструменталіста. Вона сприяє розвитку музичного мислення, внутрішнього слуху, творчої автономії та інтерпретаційної свободи, виступаючи

одночасно як засіб самовираження та ефективний педагогічний інструмент формування професійної компетентності.

Формування імпровізаційних умінь ефективно за умови використання комплексного поетапного підходу, який поєднує індивідуальні та колективні форми навчання, інтегровані міждисциплінарні методики, позааудиторні практики, творчі лабораторії та сучасні цифрові технології. Особливе значення має урахування індивідуальних особливостей студентів – когнітивних стилів, темпераменту та музичних уподобань – і стимулювання самостійних творчих пошуків, рефлексії та експериментів.

Інтеграція імпровізації та добору музичного матеріалу за слухом формує цілісну музично-творчу компетентність, підвищує професійну мобільність студента та забезпечує готовність до різноманітних форм виконавської діяльності. **Подальші дослідження** можуть зосереджуватися на удосконаленні методик навчання, диференціації педагогічного підходу та використанні сучасних цифрових ресурсів для розвитку імпровізаційних умінь.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Болдирєва, І. Д., 2022. Імпровізація на фортепіано в комплексній професійній підготовці студентів музично-педагогічних фахів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*, 13, 87–89.
2. Брилін, Б. А., 2014. *Акомпанемент та імпровізація: тексти лекцій та методичні матеріали з курсу «Акомпанемент та імпровізація»*. 3-тє вид. Вінниця: Твори, 143.
3. Гайдєнко, І., 2026. Від музичної імпровізації до формування творчих установок [online]. Доступно: <http://ihaidenko.inf.ua/txt/from_mus_impr.htm>.
4. Гельфгат, Г. Л., 2026. Імпровізація на фортепіано: програма [online]. Доступно: <<https://www.musicfancy.net/uk/music-creativity-ua/83>>.
5. Головій, С., Дуленко, М., 2019. Особливості вокальної імпровізації епохи традиційного джазу. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*, 14, 110–121.
6. Денісюк, І. С., 2016. Музична імпровізація: від учителя музики до учня. *Мистецтво та освіта*, 2, 18–21.
7. Денісюк, І. С., 2017. Формування навичок імпровізації майбутніх учителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки: *дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02*. Київ, 234. Доступно: <https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.08/aref_Denysiuk.pdf>.
8. Добриднева, Н. В., 2019. *Практичний курс навчання імпровізації в мистецькій школі: метод. посіб.* Київ: Агат-Прінт, 48.
9. Мен, М., 2012. Формування музично-імпровізаційних умінь у майбутніх учителів музики України та Китаю: *авторєф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02*. Одеса, 289.

10. Мозгальова, Н. Г., 2010. Змістове наповнення поняття «інструментально-виконавська підготовка» вчителя музики. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*, 9, 39–43. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2010_9_11>.

11. Павленко, О. М., 2013. *Джазова імпровізація в системі інструментально-виконавської підготовки*: метод. рек. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 35.

12. Падалка, Г. М., 2008. *Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін*. Київ: Освіта України, 274.

13. Сологуб, В. Д., 2021. Специфіка опанування дисципліни «Основи імпровізації». *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 3(2), 122–126.

14. Шевченко, А., 2019. Актуальні питання мистецької освіти та виховання. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*, 6, 129–134.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF IMPROVISATIONAL SKILLS OF THE STUDENT-INSTRUMENTALIST IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Viktor Labunets,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of Department of Music,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9154-0955>
gitaraclassic@gmail.com

Zhanna Kartashova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Music,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7368-9249>
lab_ioanna@ukr.net

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the psychological and pedagogical characteristics of the development of improvisational skills in instrumental students in the process of professional musical training. The relevance of the issue is substantiated in the context of contemporary transformations in arts education, oriented toward competency-based, learner-centered, and creative-activity approaches. The scientific views of domestic and foreign researchers on the phenomenon of musical improvisation, its role in the professional formation of the performing musician, and its function within the pedagogical process are analyzed. The psychological mechanisms of improvisational activity are revealed, in particular the interaction of musical thinking, imagination, the emotional–sensory sphere,

intuition, and performance freedom. Pedagogical conditions and methods for the formation of improvisational skills within individual, collective, interdisciplinary, and extracurricular forms of learning are identified. Emphasis is placed on the integration of improvisation with aural-based music selection skills as an important factor in the development of holistic musical and creative competence in instrumental students. The study concludes that a systematic and staged implementation of improvisation in the educational process of higher arts education institutions is expedient, taking into account students' individual psychological characteristics.

It is demonstrated that the formation of improvisational skills and the ability to select musical material by ear constitutes an interrelated integrative process that combines the development of aural perception, intonational–imagery thinking, and performance motor skills. This contributes to an increased level of musical flexibility, independence, interpretive freedom, and readiness for various types of musical performance activities.

The generalization of scholarly positions and practical experience indicates that improvisation is a universal tool for developing students' musical and creative competence, and its systematic incorporation into professional training ensures a harmonious integration of the technical, intellectual, and emotional–imagery development of future musicians. Prospects for further research are associated with improving methods of integrating improvisation into the interdisciplinary educational process, taking into account students' individual cognitive styles, and employing modern digital technologies in music education.

Keywords: musical improvisation; instrumental student; psychological and pedagogical conditions; formation of creative skills; musical thinking; aural selection; professional training; pedagogical methods.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Boldyrieva, I. D., 2022. Improvizatsiia na fortepiano v kompleksnii profesiinii pidhotovtsi studentiv muzychno-pedahohichnykh fakhiv [Improvisation on piano in the complex professional training of music-pedagogical students]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity*, 13, 87–89.
2. Brylin, B. A., 2014. *Akopianement ta improvizatsiia: teksty leksii ta metodychni materialy z kursu «Akopianement ta improvizatsiia»* [Accompaniment and improvisation: lecture texts and methodological materials for the course “Accompaniment and Improvisation”]. 3rd edn. Vinnytsia: Tvory.
3. Haidenko, I., 2026. *Vid muzychnoi improvizatsii do formuvannia tvorchykh ustanovok* [From musical improvisation to the formation of creative attitudes] [online]. Dostupno: <http://ihaidenko.inf.ua/txt/from_mus_impr.htm>.
4. Helfhat, H. L., 2026. *Improvizatsiia na fortepiano: prohrama* [Improvisation on piano: curriculum] [online]. Dostupno: <<https://www.musicfancy.net/uk/music-creativity-ua/83>>.

5. Holovii, S., & Dulenko, M., 2019. Osoblyvosti vokalnoi improvizatsii epokhy tradytsiinoho dzhazu [Peculiarities of vocal improvisation in the era of traditional jazz], *Muzykoznavcha dumka Dnipropetrovshchyny*, 14, 110–121.
6. Denysiuk, I. S., 2016. Muzychna improvizatsiia: vid uchytelia muzyky do uchnia [Musical improvisation: from music teacher to student], *Mystetstvo ta osvita*, 2, 18–21.
7. Denysiuk, I. S., 2017. Formuvannia navychok improvizatsii maibutnikh uchyteliv muzyky u protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky [Formation of improvisation skills of future music teachers in the process of instrumental-performing training]: *PhD dissertation*. Kyiv. Dostupno: <https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.08/aref_Denysiuk.pdf>.
8. Dobrydniava, N. V., 2019. *Praktychnyi kurs navchannia improvizatsii v mystetskii shkoli: metodychni posibnyk* [Practical course of improvisation training in art school: methodological manual]. Kyiv: Ahat-Prynt.
9. Men, M., 2012. Formuvannia muzychno-improvizatsiinykh umin u maibutnikh uchyteliv muzyky Ukrainy ta Kytaiu [Formation of musical-improvisational skills of future music teachers of Ukraine and China]: *PhD dissertation abstract*. Odesa.
10. Mozghalova, N. H., 2010. Zmistove napovnennia poniattia «instrumentalno-vykonavska pidhotovka» vchytelia muzyky [Content filling of the concept “instrumental-performing training” of a music teacher], *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoi osvity*, 9, 39–43. Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2010_9_11>.
11. Pavlenko, O. M., 2013. *Dzhazova improvizatsiia v systemi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky: metodychni rekomendatsii* [Jazz improvisation in the system of instrumental-performing training: methodological recommendations]. Nizhyn: NDU imeni M. Hoholia.
12. Padalka, H. M., 2008. *Pedahohika mystetstva. Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin* [Pedagogy of art. Theory and methods of teaching artistic disciplines]. Kyiv: Osvita Ukrainy.
13. Solohub, V. D., 2021. Spetsyfika opanuvannia dystsypliny «Osnovy improvizatsii» [Specifics of mastering the discipline “Fundamentals of Improvisation”]. *Akademichni studii. Serii «Pedahohika»*, 3(2), 122–126.
14. Shevchenko, A., 2019. Aktualni pytannia mystetskoi osvity ta vykhovannia [Current issues of art education and upbringing], *Aktualni pytannia mystetskoi osvity ta vykhovannia*, 6, 129–134.

Дата першого подання статті до публікації: 18.02.2026

Дата прийняття статті до публікації після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації: 29.05.2026